

ПОДОЛАННЯ НЕПРАВДИ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ СПРАВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Дубенко О. М.

Стаття присвячена питанню використання неправди сторонами під час дачі пояснень сторонами та надання неправдивих доказів у адміністративному судочинстві як замаха на правосуддя. На підставі аналізу норм Кодексу адміністративного судочинства та судової практики сформульовані висновки щодо першочергових заходів подолання неправди під час розгляду справ в адміністративному судочинстві.

Ключові слова: адміністративне судочинство, сторони по справі, неправдиві докази, завідомо неправдиві пояснення.

Стаття посвячена вопросу использования неправды сторонами во время дачи объяснений и предоставления неправдивых доказательств в административном судопроизводстве как покушение на правосудие. На основании анализа норм Кодекса административного судопроизводства и судебной практики сформулированы выводы по первоочередным мерам преодоления неправды во время рассмотрения дел в административном судопроизводстве.

Ключевые слова: административное судопроизводство, стороны по делу, неправдивые доказательства, заведомо неправдивые объяснения.

This article is dedicated to a problem of using falsehood by parties while giving their explanations and furnishing improbable proofs during administrative trials. Upon analysis of Administrative proceedings code's regulations and legal practice have been formulated conclusions about major steps of overcoming falsehood during administrative court's legal procedures.

Key words: Administrative court's legal procedure, parties in case, improbable proofs, false evidences

Основною метою проведення в Україні судово-правової реформи є становлення судівництва як єдиної системи судового устрою та судочинства, що функціонує на засадах верховенства права, відповідно до європейських стандартів, та забезпечення високої якості та ефективності правосуддя для створення гарантій забезпечення права особи на справедливий суд.

З 1 вересня 2005 року набув чинності Кодекс адміністративного судочинства України, який увібрав чимало передових та прогресивних ідей, які відображають сучасні уявлення про адміністративну юстицію і ґрунтуються на досвіді не лише вітчизняному, а й передусім зарубіжному, європейському. У той же час реалізація деяких положень КАС України, зміст певних його норм викликають численні та справедливі питання як у практичних працівників, так і у науковців. Будучи безумовним кроком вперед, новий КАС України не є актом повністю досконалим і деякі закріплені в ньому нормативні положення можуть й повинні бути предметом для обговорення з метою подальшого удосконалення чинного законодавства.

Результати та реальні статистичні показники роботи дають підстави стверджувати, що адміністративні суди є найбільш доступним і ефективним інститутом захисту прав, свобод та інтересів людини, про що свідчить як судова практика, так і соціологічні опитування населення, а кількість адміністративних судових справ говорить про зростання довіри громадян до судів та про більшу правову захищеність особи.

Аналізуючи практику, що склалася, можна з певністю стверджувати, що серед проблем, які вже

на сьогодні перед нами поставило застосування КАС України, необхідно звернути особливу увагу на норми, що регулюють процес доказування, так як доказування в адміністративному судочинстві є одним із засобів реалізації головного завдання адміністративного судочинства в цілому, а саме захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень.

Згідно зі ст. 71 КАС України кожна сторона повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення [1]. Відповідно до ст. 69 КАС України засобами доказування в адміністративному судочинстві є: пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників, показання свідків, письмові і речові докази, висновки експертів. Джерела доказів в адміністративному судочинстві суттєво не відрізняються від тих, що вже прийняті у цивільному судочинстві. Суд використовує показання свідків, висновки експертів, речові докази в адміністративному судочинстві не так часто, як у цивільному судочинстві, оскільки значна частина адміністративних справ пов'язана з оскарженням правових актів. Основними засобами доказування у них будуть, як правило, письмові докази, зокрема текст рішення і різні додаткові матеріали, які були підставою для його прийняття; пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників з приводу змісту рішення та його обґрунтування.

Проблематикою та протиріччями надання пояснень сторонами в судовому процесі, наданням доказів по справі, в тому числі використання при цьому неправди, досліджувалися В.І. Тертишніковим, К.С. Юдельсоном, С.В. Курильовим, Амосовим С.М. та іншими.

Як слушно зауважує В. Тертишніков „КАС України, що регулює порядок захисту прав, свобод та інтересів не у сфері цивільно-правових, а у сфері публічно-правових відносин, визнає за поясненнями сторін, третіх осіб та їх представників силу засобів доказування” [2], тому на мою думку, виправданим є посилання на такий засіб доказування як пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників, без зайвих штучних обтяжень – пояснення у вигляді показань свідка як у ЦПК України. Але особливої уваги, на наш погляд, заслуговує питання оцінки умов дачі пояснень сторонами. Згідно діючих норм в адміністративному судочинстві сторони не зв'язані вимогою говорити правду, не попереджаються про кримінальну або іншу відповідальність за дачу завідомо неправдивих пояснень. Суд при дослідженні пояснень сторін і третіх осіб у судовому засіданні з'ясовує, як сформувалося їхнє знання про факти, чи немає протиріччя у поясненнях, чи немає факторів, що прямо дискредитують ці пояснення. Сторони, як свідчить практика, не будучи зв'язаними відповідальністю за свої показання й пояснення, не рідко сплотиворюють обставини справи, допускають прямі зловживання процесуальними правами й навіть фактично лжесвідчать (на відміну від неправдивих свідчень, обумовлених сумлінною оманю). На це звертається увага судовою практикою.

Законодавець, вважаємо – правильно, передбачаючи практичні складності практичного поділу неправди й помилок, пішов по шляху термінологічного посилення,

використовуючи термін «завідомо неправда» і зв'язуючи саме з нею при певних наслідках можливість юридичного примусу, застосування санкцій, враховуючи суспільно небезпечний характер використання неправди як перешкоди до відправлення правосуддя, фактора, що деформує предмет доказування й протидіючого об'єктивному розгляду справи та винесенню правильного, законного й обґрунтованого рішення.

„Завідомість” є кваліфікуючою ознакою злочину, яка характеризує його суб'єктивну сторону, яка відмежовує кримінально-карне діяння від некараних (необережних) дій, таких, як показання, що не відповідають дійсності, дані через те що особа забула факти або оману сторони.

Особливу увагу для дослідження адміністративним судом мають докази, насамперед пояснення сторін, а якщо вони містять відомості, що спотворюють дійсні обставини справи, або характер фактичних правовідносин сторін, наслідком цього є неправильна кваліфікація судом юридично значимих обставин справи.

У загальному випадку перед судом стоїть досить складне завдання, точніше - комплекс завдань, реалізація яких дозволяє: а) тактично грамотно вибудувати схему одержання й дослідження особистих доказів з метою максимального демпфірування, протидії, попередження спроб вдатися до неправди; б) діагностувати неправду в ході досудового й судового розгляду; в) правильно оцінити отримані докази з урахуванням усіх особливостей досліджених доказів.

Неправда, як правило, накопичується й виявляється в конкретних деталях. На жаль, у багатьох випадках суди, перевантажені потоком справ і залишають без необхідної уваги різного роду невідповідності та протиріччя в доказах.

К.С. Юдельсон, аргументуючи недоцільність встановлення кримінальної відповідальності сторін за дачу неправдивих показань, виходив з того, що громадяни соціалістичного суспільства давно вже „сприйняли конституційний обов'язок бути правдивими, та обов'язок чесного відношення до громадського обов'язку” [3].

С.В. Курильов, критикуючи аргументацію К.С. Юдельсона, на обґрунтування відсутності такої відповідальності висловлював міркування, що погроза кримінальної відповідальності за неправду може в окремих випадках віджахнути громадянина від звернення до правосуддя через острах, що суд може розцінити його пояснення як брехливі, якщо вони недостатньо підтверджені іншими доказами [4]. У той же час автор вважає за необхідне процесуальну регламентацію відповідальності сторін за неправдиві свідчення.

При всій складності кваліфікованого встановлення факту завідомої неправди сторони в судовому процесі, нам подібна аргументація представляється явно недостатньою. Як приклад (і не тільки теоретичної конструкції) укажемо на можливість „судового пресингу” несумлінною стороною, яка у випадку порушення адміністративної справи по суті мало в чому ризикує, не бачачи можливої перспективи реальної відповідальності.

Так, наприклад, при розгляді справи в Одеському окружному адміністративному суді за адміністративним позовом громадянина Ш. до органу внутрішніх справ про визнання незаконною бездіяльність органу внутрішніх справ щодо невиплати з 31.12.2004 року одноразової грошової допомоги при звільненні та зобов'язання виплатити одноразову грошову допомогу при звільненні з урахуванням індексу інфляції та стягнути моральну шкоду. Під час розгляду справи, який проходив, із-за завантаженості судді, більш ніж 3 місяці, з обов'язковою фіксацією, викликом свідків, судом було встановлено, що позивач вводить суд в оману, стверджуючи, що він не отримував одноразову грошову допомогу при звільненні, так як відповідачем до суду були надані документи,

що підтверджують виплату позивачу такої допомоги, підписані особисто позивачем, що знаходились в архіві органу внутрішніх справ і не були знищені, хоча термін їх зберігання встановлений у три роки.

Самі по собі неправдиві докази (у випадку їх розкриття) пов'язані з фактами, що мають доказове значення, а в деяких випадках є й прямими доказами. Однак неправда як процесуальний спосіб боротьби з контрсторонаю очевидно зазіхає на фундаментальні основи правосуддя, порушуючи з однієї сторони принцип рівноправності сторін, а з іншого - змушуючи суд (а не тільки протилежну сторону) розбиратися в ситуації, що не відповідає об'єктивному стану речей. Як наслідок, порушуються принципи раціональності судочинства та процесуальної економії.

Завідомо неправда, таким чином, об'єктивно протистоїть правосуддю. А тому неправда повинна оцінюватися з позицій зазіхання на правосуддя.

Виходячи з необхідності посилення гарантій судового захисту прав громадян, закон повинен містити норми, що передбачають як обов'язок сторін давати повні й правдиві пояснення по суті справи, так і процесуальні санкції за використання ними свідомої брехні. При оцінці реалій адміністративного судочинства вважаю за необхідне передбачити в КАС України ефективні процесуальні механізми відповідальності сторін та інших осіб за дачу завідомо неправдивих пояснень або зловживання процесуальними правами у вигляді накладення процесуального штрафу, такі санкції будуть відповідати й принципу рівності сторін у процесі і принципу процесуальної економії, і підвищенню ефективності правосуддя в цілому. Тобто, виходячи з необхідності посилення гарантій судового захисту прав громадян, закон повинен містити норми, що передбачають як обов'язок сторін давати повні й правдиві пояснення по суті справи, так і процесуальні санкції за використання ними свідомої брехні. В КАС України, представляється доцільною корекція адміністративно-процесуального законодавства в наступних напрямках:

а) Введення процесуальної процедури прийняття перед судом клятви-присяги сторонами говорити в суді правду й нічого крім правди.

б) Можливість застосування судом таких процесуальних мір боротьби з неправдою (у випадках доказаного викриття неправди), як накладення штрафу (на розсуд суду в розмірі, кратному неоподаткованому мінімуму доходів громадян), припинення провадження по справі.

в) Санкції за зловживання стороною своїми правами (лжесвідчення) у процесі реалізуються, виходячи із загального критерію: вимоги закону про необхідність проявляти повагу до суду й правосуддя.

г) Притягнення до кримінальної відповідальності.

Література

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Науково-практичний коментар / [С.В. Ківалов, О.І. Харитонова, О.М. Пасенюк, М.Р. Аракелян та ін]. - Х.: ТОВ „Одіссей”, 2005. - с.187.;
2. Амосов С.М. Предмет доказування в арбитражном процессе // Хозяйство и право. - 1997. - №9. - С.112.
3. Тертишников В.І. Цивільний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / В.І. Тертишников. - Х., 2006. - с.78-79.
4. Юдельсон К.С. Проблема доказывания в советском гражданском процессе / К.С. Юдельсон. - М., 1951. - С. 106.

Дубенко О.М.

кандидат юридичних наук
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
ОДУВС

Надійшла до редакції: 19.04.2015
**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**